

SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY V ÚVEROVEJ POLITIKE SR V PODMIENKACH KONKURENCIESCHOPNOSTI EÚ CURRENT AND FUTURE PERSPECTIVES IN CREDIT POLICY IN THE SLOVAK REPUBLIC IN CONDITIONS OF COMPETITIVENES OF EU

KOŠOVSKÁ, Iveta (SR)

ABSTRACT

Smooth entrepreneurial activity requires adequate cash flows. This need is quantified due to special position of primary agricultural production. The results show the lack of total capital in connection to the needs of investment processes and ensuring operational activities in enterprises. There is a decrease in balances of existing loans and new loans were provided by commercial banks for enterprises in primary agricultural production. Agricultural companies need to be supported because of their unique situation in the national economy. This support could have a form of guarantees by selected commercial banks, interest compensation which can lead to increase in credit lines keeping in mind the specific goals of agricultural sector.

KEY WORDS

finance, lending, credit lines, lending forms, interest rates, EU funds, bridge loan

ÚVOD

Slovenskí poľnohospodári ešte stále platia daň za transformáciu, ale najmä vďaka nášmu vstupu do Európskej únie by sa malo ich ekonomicko-sociálne postavenie postupne zlepšovať. Po formálnej integrácii poľnohospodárstva a potravinárstva nových členských krajín EÚ by malo prísť aj k ich rovnocennému začleneniu do systému spoločnej agrárnej politiky. Podmienky pre rozvoj agrárneho odvetvia v týchto štátoch zatiaľ nie sú ideálne, o to viac sa očakáva od nového plánovacieho obdobia v rokoch 2007 až 2013. Formy a metódy financovania, intervenovania ako i úverovania agrosektora, sú založené na troch finančných pilieroch. Prvý je reprezentovaný vnútorným ekonomickým potenciálom samotných poľnohospodárskych podnikov, druhým je intervenčná účasť štátu podporujúca tento proces, či vytvárajúca preň aspoň základné podmienky a tretím pilierom sú úverové zdroje komerčných bánk. Vstupom SR do EÚ sa agropodnikateľom okrem iného rozširujú možnosti čerpať finančné prostriedky zo štrukturálnych fondov EÚ

MATERIÁL A METÓDY

Strategické zámery a ciele v odvetví poľnohospodárstva a potravinárstva majú zabezpečiť úspešné zvládnutie adaptačného procesu k hospodárskemu a inštitucionálnemu systému Európskej únie a globalizácii svetového hospodárstva.

Cieľom príspevku je zhodnotiť súčasný stav a vývojové trendy úverovej politiky v SR po jej vstupe do EÚ. Na získanie informácií z uvedenej problematiky sme využili informačné zdroje dostupnej domácej i zahraničnej literatúry vrátane aktuálnych internetových zdrojov domácich i zahraničných. Aplikovanými metódami sú analyticko-syntetická a komparatívna metóda.

VÝSLEDKY

Pôdohospodárstvo v Slovenskej republike musí v krátkodobom i strednodobom horizonte reagovať na viaceré výzvy, vyplývajúce z dovŕšenia transformácie na trhovú ekonomiku, ako aj zo zmien vo svetovej ekonomike a zo začlenenia do spoločného trhu EÚ.

Ziskovosť prvovýroby stále stojí na veľmi krehkých základoch a aj permanentne dobre hospodáriace subjekty majú problémy s plynulým financovaním svojich potrieb. Zadlženosť majetku (36,5 %) bola takmer na úrovni predchádzajúceho roka. Obchodné spoločnosti mali takmer dvojnásobne vyššiu zadlženosť (52,7 %) ako poľnohospodárske družstvá (25,7 %). Vývoj zadlženosti bol spôsobený nielen lepším prístupom k bankovým úverom, ale aj pretrvávajúcou prvotnou platobnou neschopnosťou a tým stagnáciou úhrady záväzkov. Objem bankových úverov do poľnohospodárstva sa v ostatných rokoch mierne zvyšuje, hoci jedno - až dvojpercentná medziročná dynamika nezodpovedá predstavám a potrebám agropodnikateľov.

Finančná situácia poľnohospodárskych podnikov v roku 2004 bola ovplyvnená systémom vyplácania podpôr, ktorý slovenské poľnohospodárstvo prevzalo v intenciách SPP po vstupe do EÚ. Do mája 2004 bol podnikom poskytnutý národný doplatok k priamym platbám v objeme 2,3 mld. Sk. Po vstupe do EÚ, v súlade so SPP EÚ a jej príslušnými nariadeniami, boli im koncom roku 2004 vyplatené podpory vo výške 4,7 mld. Sk. Pre podniky to znamenalo časový posun disponibilných finančných zdrojov. Medzi týmto obdobím si zabezpečovali finančné prostriedky na bežnú činnosť z vlastných zdrojov, t.j. z priebežných tržieb z realizácie produkcie a z cudzích zdrojov. Rozhodujúcim zdrojom finančných tokov boli priebežné tržby z realizácie vlastných výrobkov a služieb. Ich podiel na celkových výnosoch bol rozhodujúci (61,7 %) tak v poľnohospodárskych družstvách (65 %) ako aj v obchodných spoločnostiach (58,5 %). Z cudzích zdrojov to boli **bankové úvery**, ktoré podniky čerpali z komerčných bánk na preklenujúce obdobie na úhradu záväzkov voči obchodným partnerom a zamestnancom. Toto sa odrazilo v náraste úverov (7,4 %), ktorých dostupnosť sa zlepšila pre nárokovateľnosť priamych platieb. Cena úverov mierne poklesla a pohybovala v priemere na úrovni 10 % úrokovej sadzby. Na medziročnom zvýšení úverov 2004/2003 o 9,0 % participujú krátkodobé úvery s podielom 46,0 %, a novoposkytnuté dlhodobé úvery 22,0 %. Najviac sa investovalo do nákupu poľnohospodárskej techniky (46,0 %) a základného stáda (25,0%). Vysoká miera opotrebenia strojov, prístrojov a zariadení (najmä v poľnohospodárskych družstvách) je dominantnou požiadavkou ďalšieho zvyšovania dlhodobých úverov v cudzom kapitáli.

Väčšina agropodnikateľov je nútená využívať produkty peňažných domov. Podobne ako vlani, aj v tomto roku možno počítať so záujmom poľnohospodárov o preklenovacie úvery na priame platby a podpory pre znevýhodnené oblasti. Pri prechode na európsky dotačný systém, v ktorom sa podpory vyplácajú až v závere roka, sa bez nich jednoducho nezaobídu. Keďže vlnajšok bol atypický tým, že časť národných platieb dostali roľníci ešte v predvstupovom období, úplné koncoročné vyplácanie dotácií si agropodnikatelia naplno vyskúšajú až teraz. Aj keď vedeli, že na ďalšie priame podpory budú zrejme čakať až dvanásť mesiacov, finančná núdza ich donútila minúť celý balík dotácií z minulého roka na staré dlhy, takže veľa z nich im už nezostalo. Zásadnejšie zmeny možno pozorovať v prístupe komerčných bánk k agrárnemu sektoru. Pred niekoľkými rokmi sa v ňom výraznejšie angažovali len dve - tri, momentálne s ponukami úverových produktov prichádzajú aj ďalšie. Dôvodov je viac, pričom určite medzi ne patrí nárokovateľnosť dotácií a garancia ich výplat po našom vstupe do únie. K tomu sa však pridružuje aj vyššia peňažná likvidita v bankovom sektore a postupná „kryštalizácia“ prvovýrobcov, v rámci ktorej opúšťajú trh neživotaschopné subjekty. Okrem preklenovacích úverov, ktoré majú poľnohospodárom zabezpečiť finančné prostriedky v období čakania na priame podpory, sa banky začínajú orientovať aj na projekty financované zo štrukturálnych fondov. Pri nedostatočnom kapitálovom zázemí by prvovýrobcovia nedokázali na sto percent finančne pokryť investičné akcie, v rámci ktorých im potom únia spätne refunduje 50 percent uznateľných nákladov.

Podľa analýz *UniBanky, a.s.*, sú prvovýrobcovia čím ďalej, tým viac stabilnejší. Z investičných úverov na nákup strojov v spolupráci s dodávateľmi, ktoré začala UniBanka,

a.s., ponúkať v druhej polovici roka 2001, ani jeden nie je v platobnej neschopnosti. Pritom pre 150 klientov poskytla UniBanka, a.s., viac ako 600 mil. Sk.. UniBanka, a.s., je taktiež organizátorom a mala najväčší podiel (700 mil. Sk) pre vytvorenú Intervenčnú agentúru v syndikovanom úvere na financovanie skladiskových záložných listov (celková suma predstavuje 1,7 mld. Sk). UniBanka, a.s., v roku 2004 podpísala aj špeciálnu dohodu na úverovú linku vo výške 200 mil. Sk s Európskou bankou pre obnovu a rozvoj na podporu investičných potrieb klientov - stredných a malých podnikateľov - ktorí majú menej ako 100 zamestnancov. Vstup Slovenska do Európskej Únie priniesol nové možnosti rozvoja podnikania. UniBanka, a. s., chce pomôcť podnikateľom, ktorí sú oprávnení žiadatelia o zdroje z fondov EÚ pri financovaní ich projektov. S týmto sú spojené aj služby ktoré ponúka: spolufinancovanie projektov, preklenovacie úvery a poradenské služby. Preklenovacie úvery ponúkané UniBankou, a.s. – sú určené na preklopenie časového nesúladu medzi potrebou úhrady oprávnených výdavkov projektu zo strany konečného prijímateľa a úhradou týchto oprávnených výdavkov na jeho účet zo strany platobnej jednotky. Jedná sa o krátkodobý preklenovací úver pre cieľovú skupinu klientov, ktorí sú konečnými prijímateľmi pomoci z fondov EÚ. Viaceré banky dnes majú záujem o vstup na toto „pole“, hoci optimálny spôsob zabezpečenia týchto úverov stále neexistuje.

Všeobecná úverová banka, a. s. spolupracuje so Slovenskou záručnou a rozvojovou bankou, a. s. pri realizácii úverových a záručných programov pre malých a stredných podnikateľov. Spolupráca v oblasti úverových a záručných programov umožňuje poskytovať firemným klientom finančné prostriedky ako zdroj strednodobých a dlhodobých úverov za výhodnejších úrokových sadzieb. Účelom tejto spolupráce je podpora rozvoja podnikania, zlepšenie prístupu malých a stredných podnikateľov k úverovým zdrojom. V prípade záručných programov SZRB vystavuje ručenie formou bankovej záruky za komerčné úvery poskytnuté malým a stredným podnikateľom za podmienok uvedených v jednotlivých programoch SZRB. Okrem toho VÚB ponúka preklenovací úver s fondmi EÚ. Je určený podnikateľským subjektom (právnickým a fyzickým osobám – podnikateľom), nepodnikateľským subjektom ako aj jednotkám územnej samosprávy ktorých projekty boli vybrané „implementačnou agentúrou“ v rámci vyhláseného tendra na poskytnutie dotácie zo štrukturálnych fondov EÚ . Umožňuje financovanie projektu pred poskytnutím dotácie zo štrukturálnych fondov EÚ. Je účelovým úverom poskytnutým v SKK výlučne na financovanie oprávnených výdavkov uvedených v Zmluve o poskytnutí nenávratného finančného príspevku (NFP) uzatvorenej medzi klientom a riadiacim orgánom. Okrem toho VÚB a.s. ponúka aj Preklenovací úver pre žiadateľov o podporu z Pôdohospodárskej platobnej agentúry (PPA)

Tatrabanka, a.s. aj tento rok pre poľnohospodárov, pripravila mimoriadny produkt - financovanie na základe nároku na vyplatenie priamej platby na plochu, rozšírený o možnosť financovania na základe nároku na vyrovnávací príspevok na znevýhodnené oblasti. Termín reálneho vyplatenia finančných prostriedkov vytvára pestovateľom značný časový posun a môže spôsobiť dočasný nedostatok finančných prostriedkov najmä v období zakladania úrody a zberových prác. Preklenovací splátkový úver pomôže pestovateľom do značnej miery prekonať časový nesúlad medzi reálnou potrebou finančných prostriedkov a ich vyplatením. Splátkový úver umožní pestovateľom prístup k peniazom na obdobie 1 roka, ktoré budú automaticky splatené po príchode priamej platby na účet daného pestovateľa.

Istrobanka, a.s. poskytuje kontokorentný úver pre poľnohospodárskych prvovýrobcov-Preklenovací úver AGROPODNIKATEĽ- žiadateľov o podporu z Pôdohospodárskej platobnej agentúry. Určený je fyzickým i právnickým osobám, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť v oblasti poľnohospodárstva minimálne 2 roky. Úver je určený na preklopenie prechodného nedostatku finančných prostriedkov vyplývajúceho z časového nesúladu medzi vznikom nákladov na založenie úrody a poskytnutím dotácie.

Slovenská záručná a rozvojová banka (SZRB) poskytuje preklenovací prevádzkový POĽNOúver pre poľnohospodárov, ktorí majú nárok na jednotnú platbu na plochu, vyplácanú formou priamych platieb PPA. Cieľom je podpora poľnohospodárskej prvovýroby v rámci segmentu malých a stredných podnikateľov a taktiež pomoc pri preklení prechodného nedostatku finančných prostriedkov vyplývajúceho z časového nesúladu medzi vznikom nákladov a poskytnutím podpory formou priamych platieb z PPA. SZRB ďalej poskytuje aj úver pre poľnohospodárskych prvovýrobcov s možnosťou opätovného každoročného poskytnutia úveru spolu na obdobie maximálne 5 rokov ako formu priameho úveru na realizáciu podnikateľských zámerov na území SR. Cieľom je podpora poľnohospodárskej prvovýroby v rámci segmentu malých a stredných podnikateľov, pomoc pri preklení prechodného nedostatku finančných prostriedkov spôsobeného sezónnosťou poľnohospodárskej prvovýroby a externými vplyvmi, pomoc pri preklení prechodného nedostatku finančných prostriedkov vyplývajúceho z časového nesúladu medzi vznikom nákladov na založenie úrody a nákup krmív a poskytnutím dotácie (priamych platieb) z Platobnej agentúry Ministerstva pôdohospodárstva Slovenskej republiky. SZRB, a.s. sa ako banková inštitúcia podporujúca rozvojové projekty podieľa už aj na financovaní projektov kofinancovaných z predvstupových fondoch. Na financovaní investičných projektov uchádzajúcich o fond SAPARD participujeme formou priamych úverov z vlastných zdrojov, pričom poskytujeme úver až do 80% z celkového rozpočtu investície, pričom výška úveru nemôže prekročiť 20 mil. SK (v určitých prípadoch max. do 10 mil. SK). Tieto finančné prostriedky sa poskytujú na nákup novej a repasovanej poľnohospodárskej techniky a technológie, na rekonštrukciu objektov poľnohospodárskej výroby a na nákup majetku úpadcu. Zdroje na financovanie projektov ISPA pochádzajú z úverovej linky EIB. Banka má v súčasnosti rozpracovaných 10 projektov v celkovej hodnote 22,5 mil. EUR, pričom celková výška úverovej linky je vo výške 30 mil. EUR. SZRB, a.s. vidí obrovský potenciál práve vo financovaní tej časti nákladov, ktorú musí konečný prijímateľ zabezpečiť sám a to formou dlhodobého investičného úveru. V prípade verejného sektora sa táto čiastka pohybuje okolo 5% z celkových nákladov a v prípade súkromného sektora od 35% do 65% z celkových nákladov. Tak isto tu je priestor na prefinancovanie časového nesúladu medzi dňom, kedy skutočne dôjde k príjmu Európskej pomoci a dňom kedy musia byť uhradené faktúry vyhotoviteľovi projektu (zhruba 2 –3 mesiace). Tento časový nesúlad by sa mohol vykryť krátkodobým prevádzkovým úverom a to približne vo výške 20% celkových nákladov.

Hlavný problém, s ktorým sme sa už stretávali aj pri predvstupových fondoch, je forma zabezpečenia úveru. Predmet, ktorý je financovaný z prostriedkov z EÚ, totiž nemôže byť predmetom záložného práva minimálne po dobu 5 rokov a tak isto nemôže byť spísaná notárska zápisnica. Riešenie spočíva vo zvolení vhodných zabezpečovacích nástrojov pre konkrétneho klienta, pričom to vo všeobecnosti môže byť vždy zmenka, záruka, majetok žiadateľa, v prípade verejného sektora rozpočtové príjmy a v prípade súkromného sektora pohľadávky a podobne. Po dobrých skúsenostiach z kofinancovania predvstupových fondov, sa SZRB, a.s. rozhodla participovať aj na financovaní projektov podporovaných štrukturálnymi fondmi a kohéznym fondom.

OTP Banka Slovensko, a.s. poskytuje úvery pre podnikateľov na nákup poľnohospodárskych strojov. Tento spôsob financovania realizuje banka v spolupráci s vybranými predajcami poľnohospodárskych strojov. Produkt je určený pre všetky podnikateľské subjekty – fyzické osoby podnikateľov a právnické osoby, podnikajúce v oblasti poľnohospodárstva. OTP Banka Slovensko, a.s. pripravila financovanie skladiskových záložných listov, a to formou poskytnutia krátkodobého splátkového, resp. revolvingového úveru na tovar uskladnený vo verejnom sklade. OTP Banka Slovensko, a.s. ponúka aj krátkodobý preklenovací úver na predfinancovanie podpory, ktorú môžete získať najmä formou priamych platieb z fondov EÚ

a Štátneho rozpočtu SR. Využitie tohto zaujímavého úverového produktu pomôže prekonať finančné ťažkosti počas celého roka, najmä však v období zakladania úrody a jej zberu.

V roku 2004 sa podpora národných (špecifických) opatrení poskytovala v súlade s Výnosom MP SR (č. 806/2004-100) o podrobnostiach o poskytovaní podpory v oblasti poľnohospodárstva, potravinárstva a lesného hospodárstva v rámci rozpočtového programu Podpora agrárneho rozvoja vidieka kapitoly MP SR a usmerneniami ministra pôdohospodárstva. Jednotlivé podpory v rámci uvedeného výnosu MP SR boli rozpracované a predložené orgánom EÚ ako existujúca štátna pomoc. Uvedený výnos zahŕňa aj nasledujúce opatrenia:

- **úhrada časti úrokov z poskytnutých dlhodobých úverov**; zníženie úrovne bonifikácie úrokovej sadzby zo 7 na 4 percentuálne body pri úrokovom zaťažení podnikateľa najmenej 2 percentuálnymi bodmi úrokovej sadzby; vylúčenie podpory rozvoja agroturistiky, nakoľko je možné ju podporovať z programov na rozvoj vidieka; vylúčenie bonifikácie úrokov starých úverov (TOZ) a prevádzkových úverov,
- **čiastočná úhrada úrokov z úveru na skladiskový záložný list a tovarový záložný list**; zníženie úhrady úrokovej sadzby zo 7 na 4 percentuálne body pri úrokovom zaťažení podnikateľa najmenej 2 percentuálnymi bodmi úrokovej sadzby,
- **úhrada časti poistného**,
- **úhrada škôd**; vylúčenie úhrady časti úrokov z poskytnutých krátkodobých alebo strednodobých úverov na úhradu priamych škôd; zvýšenie podpory na úhradu časti škody vzniknutej nariadením opatrenia v dôsledku výskytu nákaz alebo iných hromadných ochorení zvierat (vymenovaných v zozname chorôb) z 20 na 50 %.

Špecifickým nástrojom podpory organizácie trhu na Slovensku je **system skladiskových záložných listov a tovarových záložných listov (SZL a TZL)** na základe zákona (č. 144/1998 Z. z.). Po dohode s EÚ môže SR tento nástroj používať do roku 2006. Do roku 2004 tento systém zabezpečovala Intervenčná poľnohospodárska agentúra (IPA), ktorá je od roku 2004 súčasťou PPA, preto úhradu záväzkov za obilie (z úrody roku 2003) uskutočnila v roku 2004 PPA z mimorozpočtových zdrojov vo výške 71,26 mil. Sk. Prefinancovanie úrody prostredníctvom skladiskových záložných listov a podporu skladovania z úrody 2004 uskutočňovala Intervenčná agentúra (príspevková organizácia MP SR zriadená k 1.1.2004), ktorá však náklady spojené s uskladnením a skladným vyplatí až v roku 2005. Realizáciu financovania potrieb poľnohospodárskych subjektov vykonávala Intervenčná agentúra v intenciách zmenkového systému, do ktorého vstupoval prvovýrobca, verejný sklad, IA (zmeničník), kupujúci a banka. Intervenčná agentúra poskytovala finančné prostriedky do maximálnej výšky čerpania revolvingového úveru. Cez systém SZL bolo do verejných skladov uložených 510 tis. ton obilia v hodnote 1,6 mld. Sk. Predpokladá sa, že počas prechodného obdobia využívania systému SZL stanoveného EÚ dôjde k dostatočnej akceptácii poľnohospodárskych podnikov komerčnými bankami pre poskytovanie úveru a dostatočná ponuka úverových produktov komerčných bánk si postupne vynúti ústup od tejto formy zabezpečovania prevádzkových úverov. Poľnohospodárske podniky sa nárastom nárokovateľných podpôr stanú bonitnejšími klientmi pre bankovú sféru.

DISKUSIA

Vstup Slovenska do Európskej únie a prevzatie Spoločnej poľnohospodárskej politiky vyžaduje adaptáciu podnikateľskej sféry i administratívnych a inštitucionálnych štruktúr s cieľom vybudovania životaschopnej podnikateľskej štruktúry pôdohospodárstva, ktorá dokáže obstať v tvrdom konkurenčnom prostredí rodiacej sa novej Európy. Dôležitým faktorom adaptácie podnikateľskej sféry bude schopnosť využitia mechanizmov podpory obsiahnutých v politikách EÚ ako aj národných podpôr na realizáciu špecifických potrieb slovenského poľnohospodárstva a rozvoj vidieka. Komplexný prístup a primerané finančné

zdroje sú potrebné na rozvoj trvalo udržateľnej agrárnej výroby na Slovensku. Z názorov podnikateľov vyplýva, že finančné toky v poľnohospodárstve stále nemajú žiadúcu dynamiku a roľníkom chýbajú predovšetkým vlastné zdroje. Zlepšil sa síce ich prístup k bankovým úverom, ale pre viaceré subjekty sú tieto možnosti naďalej problematické, pretože by potrebovali plynulejšie a najmä lepšie speňažovanie svojej produkcie. Významné miesto v objeme a štruktúre cudzích zdrojov majú bankové úvery, osobitne krátkodobé účelové úvery. Ich dostupnosť bola v minulých rokoch pre klientov z poľnohospodárskej prvovýroby problematická. Značná časť podnikov nenapĺňala finančné a nefinančné kritériá zo strany bánk pre alokáciu nových úverových produktov. V súčasnosti pri istote dotácií z európskych fondov, ktoré sú zárukou krátkodobých úverov, sa zvýšila ponuka úverových produktov bánk. Tieto skutočnosti vytvárajú predpoklady k zvýšeniu medzibankovej konkurencie o poľnohospodárskeho klienta. Čerpanie úverov je preukázateľné aj vo väzbe na to, že rozvojové projekty sú financované zo štrukturálnych fondov EÚ až po ich realizácii. Aby však naši poľnohospodári obstáli v silnom konkurenčnom prostredí, je nevyhnutná aj primeraná podporná politika z národných zdrojov.

ANOTÁCIA

Plynulosť priebehu podnikateľskej činnosti vyžaduje adekvátny tok peňažných prostriedkov. Vzhľadom na osobitosti výrobného procesu v podnikoch poľnohospodárskej prvovýroby je táto požiadavka osobitne preukazná. Výsledky v podnikoch dokumentujú nedostatok celkového kapitálu vo väzbe na požiadavky investičného procesu i zabezpečovania prevádzkovej činnosti podnikov. Pozitívne možno hodnotiť pokles zostatkov existujúcich úverov a zo strany komerčných bánk alokáciu nových úverových produktov do podnikov poľnohospodárskej prvovýroby. Postavenie podnikov hospodáriacich na pôde si vyžaduje uplatnenie rôznych podpôr napr. štátnych záruk prostredníctvom vybraných bánk, bonifikáciu úrokových sadzieb, čím by sa zvýšila možnosť komerčných bánk financovať poľnohospodárstvo, s jeho špecifickosťami a cieľmi ktoré sú postavené pre toto odvetvie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

financovanie, úverovanie, úverové linky, formy úverovania, úrokové miery, prostriedky EÚ, preklenovací úver

LITERATÚRA

1. HACHEROVÁ, Ž. - BOJŇANSKÝ, J. - HULÍK, R.: Majetok a kapitál v podnikoch poľnohospodárskej prvovýroby. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita (SPU), 2003. 91s. ISBN: 80-8069-296-3
2. KOŠČO, T. – DOVALOVÁ, I. – SZOVICS, P. – TÓTH, M.: Gnozeológia vývoja fiannčných nástrojov a ich pôsobenia na podnikateľské subjekty v PPK. In.: Zborník z konferencie Agrárni perspektívy X. 18.-19. septembra 2001, ISBN 80-213-0799-4
3. SERENČEŠ, P.: Financovanie poľnohospodárstva v trhovom hospodárstve EÚ. In: Medzinárodné vedecké dni 2004 „Európska integrácia – výzva pre Slovensko“, CD nosič, Nitra, SPU 2004, s. 1256-1263, ISBN 80-8069-356-0
4. Internet <http://www.mpsr.sk> (22.3.2006)
5. Internet <http://www.unibanka.sk> (23.3.2006)
6. Internet <http://banky.sk> (22.3.2006)

KONTAKTNÁ ADRESA

Ing. Iveta Košovská, PhD., Katedra účtovníctva a financií, FEM, SPU, Trieda A. Hlinku 2,
949 76 Nitra, tel.: +42137 6508197, e-mail: iveta.kosovska@fem.uniag.sk

Recenzent: doc. Ing. Peter Serenčes, PhD.